

A Szerzői Jogi Szakértő Testület szakértői véleménye

Tárgy: Balettprodukció és irodalmi mű viszonya

Ügyszám: SZJSZT – 16/14

A megbízó által feltett kérdések:

1. A Balettprodukció koreográfiája és az azonos című regény közötti kapcsolatra tekintettel, miszerint milyen mértékű az egyezés a két mű között, illetőleg
2. tekinthető-e átdolgozásnak a koreográfia,
3. lehetséges-e ilyen jellegű kapcsolat szerzői jogi szempontból kimutatni egy regény és egy balettprodukció között?

A Szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szjt.) 101. §-a alapján szerzői jogi jogvitás ügyben felmerülő szakkérdésekben a Szerzői Jogi Szakértő Testület felkérésre peren kívül is adhat szakvéleményt a felhasználási jog gyakorlásával kapcsolatos kérdésekben.

A Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet (a továbbiakban: R.) 1. §-a szerint a Szerzői Jogi Szakértő Testület (a továbbiakban: Testület) az Szjt. 101. § (1) és (3) bekezdésében megjelölt ügyekben szakértői véleményt ad bírósági vagy hatósági megkeresés, vagy megbízás alapján. Peren kívüli megbízás alapján a Testület a felhasználási jog gyakorlásával kapcsolatos kérdésben jár el.

Az eljáró tanács szakvéleménye meghozatalakor kizárólag a megkereséshez csatolt DVD és kötet alapján hozta meg szakvéleményét.

Az eljáró tanács előjáróban megjegyzi, hogy a megbízó kérdéseire, azok logikai felépítése miatt, fordított sorrendben válaszol.

Az eljáró tanács szakvéleménye

Ad 3. Lehetséges-e átdolgozási jellegű kapcsolatot szerzői jogi szempontból kimutatni egy regény és egy balettprodukció között?

Abból kell kiindulni, hogy az Szjt. rendelkezései szerint: mind az irodalmi (pl. szépirodalmi, szakirodalmi, tudományos, publicisztikai) mű, [Szjt 1.§ (2) a) pont], mind a balett, mint zenés színpadi mű szerzői jogi oltalomban részesül. [Szjt 1.§ (2) d) pont] A zenés színpadi művek (opera, balett, operett, musical, stb.), zeneszerzői részből, szövegírói részből és koreográfiából állnak.

A táncjáték, vagy más szóval **koreográfiai mű**¹ meghatározásakor a szakirodalomból lehet kiindulni, amely a koreográfiát „*a balett vagy pantomim eszközeivel ábrázolt költői elgondolás és tánctechnika rögzítés*”-ként határozza meg, amelynek szerzője a koreográfus, „*aki a tánclépések és tánc tervezője, a táncmű alkotója.*” (Koegler, Horst: Balettlexikon. Zeneműkiadó, Budapest, 1977. p. 394.)

¹ A BUE 2. cikk (1) bekezdése megfogalmazásában (Az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény Párizsban, az 1971. évi július hó 24. napján felülvizsgált szövegének kihirdetéséről szóló 1975. évi 4. törvényerejű rendelet)

A regény és a koreográfia között ugyanúgy híd szerepet tölthet be a **librettó**, mint a regény és a filmalkotás között a forgatókönyv. A librettó zenés színpadi művek (opera, operett, musical, balett) szövegek könyve. A koreográfia alapjául szolgáló irodalmi mű gyakran nem alkalmas arra, hogy egy az egyben felhasználható legyen színpadi műhöz, így szükséges azt átdolgozni (lásd később), a színpadi (legyen az hangszeres, énekes és/vagy táncjátékhoz) elvárásokhoz, művészi és technikai feltételekhez adaptálni.

Az eljáró tanács szerint a balettprodukciók koreográfiájának többsége valamilyen már létező irodalmi művön, folklóralkotáson, zeneművön, vagy a koreográfus által írt librettón alapul. Némely esetben az eredeti irodalmi műből készült librettó, illetve a megzenésített irodalmi mű felhasználásával készülnek különböző koreográfiák. A koreográfus határozott elképzeléssel rendelkezik arról, hogy a táncműnek mi a mondanivalója, milyen történetet, milyen módon kíván kifejezni, és nem ritka az sem, hogy a koreográfusok a zeneszerzőknek pontos kompozíciós terveket adjanak, hogy az egyes zeneszámok meddig tartsanak, vagy hangulatilag mit fejezzenek ki.

A koreográfia – a szerzői jog által előírt feltételek mellett – kétségtelenül szerzői jogi védelem alatt áll.

Elvileg lehetséges szerzői jogi szempontból átdolgozási jellegű kapcsolatot kimutatni egy regény és egy balettprodukció között. Azonban egy megtörtént eseményeken alapuló mű esetén, ahol a cselekmény adott, sokkal nehezebb megállapítani azt, hogy melyek azok a részek, amelyek szerzői jogi védelem alatt nem álló tények feldolgozásán, és melyek azok, amelyek a szerzők fantáziája alapján készültek. –Például egy életrajzi műnél ezért az egyéni, eredeti jelleg nem a történetekben keresendő, hanem a tetszőlegesen kiválasztott események leírásában, feldolgozásában.

Az Sztj. külön nevesíti az átdolgozás vagyoni jogát. [Sztj. 17. § f)] E vagyoni jog biztosítja többek között az egyes műfajok közötti átjárhatóságot, s a törvény az átdolgozónak ugyanúgy szerzői jogi védelmet biztosít – az eredeti mű szerzőjét megillető jogok sérelme nélkül –, ha annak egyéni, eredeti jellege van. [Sztj. 4. § (2)]

Lényeges kiemelni, hogy a szerzői jogi védelem tárgya minden esetben a gondolatok egyéni-eredeti formába öntése, nem maga az annak alapjául szolgáló tartalom. Például az azonos események eltérő feldolgozásával a szerzők különféle alkotásokat hozhatnak létre. Így az átdolgozás vizsgálatakor azt kell szem előtt tartani, hogy az eredeti mű megváltoztatása eredményeképpen létrejött-e az eredeti műből származó más önálló mű.

Az átdolgozásnak a különböző szakmákban más-más elnevezése alakult ki, pl.: feldolgozás, átírat, dramatizálás, rádióra alkalmazás. Az azonban világos, hogy „*átdolgozásnak minősül a már meglévő zeneműhöz szöveg, vagy szöveghez (vershez) zene írása, zeneműhöz tánc, koreográfia társítása (balettosítás).*” (Gyertyánfy Péter (szerk.): *Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez*. Wolters Kluwer, Budapest, 2014. 226.)

Az irodalmi vagy zenei alapra több koreográfus is készíthet táncművet, azonban a koreográfiai mű létrehozása, mint átdolgozás engedélyezése ugyanúgy a szerző kizárólagos joga. A megkeresésnek nem tárgya, de az előadáshoz számos további maradandó, vagy időszakos szerzői jogi védelem alatt álló mű, mint például díszlet, jelmez, fotóművészeti alkotás, filmalkotás vagy más audiovizuális mű,

zenei válogatás, mint gyűjteményes mű vagy előadóművészi, illetve filmelőállítói teljesítmény kapcsolódhat.

A harmadik kérdésre adott válasz: Lehetséges szerzői jogi szempontból átdolgozási jellegű kapcsolat kimutatása egy regény és egy balettprodukció között.

Ad 2. Tekinthes-e a koreográfia a regény átdolgozásának?

Az átdolgozás, tárgybeli esetben irodalmi mű esetleges táncművé váló átdolgozásának vizsgálata az irodalmi mű elolvasása és az előadás megtekintése, majd a két mű összevetésével lehetséges. Az eljáró tanács a rövidebb terjedelmű koreográfiai mű egyes jeleneteinek beazonosítását követően megvizsgálta az irodalmi mű vonatkozó részleteit és kereste a szakmai szokásoknak megfelelő átdolgozási, adaptálási elemeket.

Ahogy a Berni Egyezmény egyik jelentős kommentárja is fogalmaz: „[a] tánc és pantomim alkotások hosszú hagyományra tekintenek vissza a világ több országában. Lényegében ezek mozgásművészeti alkotások, amelyekben az előadók cselekedetei egy történetet mesélnek el, egy képet hoznak létre vagy érzelmeket ébresztenek. Ezekhez zene is társulhat és lehetséges, hogy a történeteket írásban vagy más formában dokumentálják.”²

Az eljáró tanács vizsgálata kiterjedt az irodalmi mű egyéni, eredeti jellegű kifejezéseinek és a koreográfiai mű egyéni, eredeti jellegű kifejezéseinek összehasonlítására, valamint arra is, hogy milyen mértékben származtatható egyik a másikból.

Itt felmerül a szabad felhasználás kérdése. Kivételes esetekben az Szjt. lehetővé teszi, hogy a szerző engedélye és díjazása nélkül használjunk fel szerzői jogi védelem alatt álló műveket. [Szjt. 33. § (1)]

A szabad felhasználásnak minden esetben meg kell felelnie az úgynevezett háromlépcsős tesztnek, azaz a szabad felhasználás csak annyiban megengedett, illetve díjtalan,

- (i) amennyiben nem sérelmes a mű rendes felhasználására
- (ii) és indokolatlanul nem károsítja a szerző jogos érdekeit,
- (iii) továbbá amennyiben megfelel a tisztesség követelményeinek és nem irányul a szabad felhasználás rendeltetésével össze nem férő célra.

Az életrajzi mű egyes részleteinek bemutatása a balett műben a szabad felhasználásnak minősülő idézésnek minősül. Az Szjt. 34. §-ának (1) bekezdése szerint **a mű részletét** – az átvevő mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven – a forrás, valamint az ott megjelölt szerző megnevezésével **bárki idézheti**. Idézésnek tekintjük a mű valamely azonosítható részének olyan kismértékű bemutatását, amely önmagában egyéni eredeti alkotásnak nem tekinthető és annak felhasználásához nem kell a szerző engedélyét beszerezni. Az Szjt. 34. §-ának (1) bekezdése szerint **a mű részletét** – az átvevő mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven – a forrás, valamint az ott megjelölt szerző megnevezésével **bárki idézheti**. A táncművészetben a verbális élmény vizuális áttétele nagyon közel és nagyon távol is állhat az irodalmi műtől, de nagyon érthetővé is válhat.

² Sam Ricketson – Jane C. Ginsburg: International Copyright and Neighbouring rights. The Berne Convention and Beyond. 8.24.

A táncmű idéző mű szerepét erősíti a Testület egy korábbi szakvéleménye is. „Az átvevő alkotás szerzői műként való minősítésének feltétele azért áll fenn, mert az idézés kizárólag 'alárendelt szerepet' játszhat a teljes műben. Ebből következik, hogy az átvevő műnek – az idézett műhöz képest – egyfajta önállósággal kell rendelkeznie azáltal, hogy domináns módon járul hozzá a teljes mű egyéni, eredeti jellegéhez. Az idézés tehát kizárólag kiegészítő szerepet tölthet be és nem szolgálhat a teljes mű egyéni, eredeti jellegének alapjául, csupán annak jellegét erősítheti.”³

Az idézet forrásának, valamint az ott megjelölt szerző nevének feltüntetése táncművek esetén a szakmai gyakorlattal ellentétes, azt legfeljebb a műsorismertető szövegben, vagy kereskedelmi forgalomba kerülő DVD esetén a borítón belül, vagy a végfőcímen szokás feltüntetni. Amennyiben a koreográfiához készült librettó, ott minden akadály nélkül lehet utalni a hivatkozott forrásra.

Az eljáró tanács szerint több párhuzamos részletről elmondható, hogy az nem éri el a szerzői jogi értelemben vett felhasználás fogalmát, hanem a regény csupán ihletként, ötletadóként szolgálhatott. Ugyanígy utalnunk kell arra is, hogy lévén a szerzői jogi védelem tárgya minden esetben a gondolatok egyéni-eredeti formába öntése és nem maga az annak alapjául szolgáló tartalom; életrajzi adatok, a korszak történései nem állnak szerzői jogi védelem alatt. Az eljáró tanács ismeretei szerint a művész életműve jól dokumentált; életéről több irodalmi mű is született. Mindezek alapján feltételezhető, hogy a tárgybeli regény szerzője is különböző (esetleg hasonló) forrásokat dolgozott fel annak megírásához, azonban a szépirodalmi (fikciós) műfajban a források megjelölése nem szakmai elvárás.

Annak ellenére, hogy lehetséges kapcsolat a prózai alkotás és a koreográfiai mű között, az átdolgozás az előző pontban kifejtett értelmezésére tekintettel, esetünkben nem áll fenn.

A második kérdésre adott válasz: a produkció koreográfiája nem tekinthető a regény átdolgozásának.

Ad 1. A produkció koreográfiája és a regény közötti kapcsolatra tekintettel, miszerint milyen mértékű az egyezés a két mű között?

Különös jelentősége van annak, hogy a művek központi alakjának életpályája ismert. Számos momentum található a táncműben, amikor nem a regény irodalmi idézéséről, hanem az ismert életrajzi adatok közreadásáról van „szó”. Ezek felelevenítése viszont az idézés kategóriájába tartozhat.

Az idézetek szabad felhasználhatóságánál figyelembe veendő háromlépcsős teszt egyes lépéseit vizsgálva a felhasznált idézetek mennyisége és mértéke minden bizonnyal nem sérelmes a regény rendes felhasználására, indokolatlanul nem károsítja az író, illetve örököseinek jogos érdekeit, továbbá feltehető, hogy azok megfelelnek a tisztesség követelményeinek és nem irányulnak a szabad felhasználás rendeltetésével össze nem férő célra. A felhasznált idézetek száma nem pótolja az olvasók számára a regény beszerzését.

³ Cím szerzői jogi védelme SZJSZT-08/2011.

http://www.sztnh.gov.hu/testuletek/szjszt/SZJSZT_szakvelemenyek/2011/PDF/szjszt_szakv_2011_8.pdf

Az Sztj. 1. §-ának (6) bekezdése szerint valamely ötlet, elv, elgondolás, eljárás, működési módszer vagy matematikai művelet nem lehet tárgya a szerzői jogi védelemnek. Valamely életrajzi tény feldolgozásának vagy cselekmények kifejtésének ötlete nem részesülhet szerzői jogi védelemben.

Amennyiben tehát történt is a regényből felhasználás (idézés), ahhoz a regény szerzői jogosultjainak hozzájárulására nem volt szükség.

Az első kérdésre adott válasz: A balettprodukció és a regény közötti kapcsolat az eljáró tanács véleménye szerint szerzői jogilag nem tekinthető relevánsnak, az a (életrajzi)tény- és ötletfelhasználás, bizonyos esetekben a szabad felhasználás körébe eső idézés kategóriájába tartozhat.

Budapest, 2014. július 8.

Dr. Tattay Levente
a tanács elnöke

dr. Legeza Dénes István
a tanács előadó tagja

Dr. Fodor Antal
a tanács szavazó tagja